

BAĞDATLI RÛHÎ DİVANI'NDA OSMANLI SAVAŞ KÜLTÜRÜNE AİT KAVRAMLAR* Erdem SARIKAYA**

Öz

Savaş, evrensel bir kavramdır. Sanatkârlar, bu kavramdan çeşitli şekillerde yararlanırlar. Savaş aletleri, edebî eserlerde malzeme olarak kullanılır. Bazen savaş meydanları edebî eserlerde mekân olarak karşımıza çıkar. Savaş kültürüne ait kavramların edebî eserlerdeki yansımalarını takip etmek hem edebiyat hem de sosyoloji için önemli veriler sağlayacaktır.

Fuzûlî, Bâkî, Taşlıcalı Yahyâ ve Hayâlî Beğ gibi klâsik Türk edebiyatının zirve isimleri ile birlikte XVI. yüzyılın edebî çehresine renk veren şairlerden Bağdatlı Rûhî, hacimli bir divana sahiptir. Rindane ve âşıkane şiirler kaleme alan Bağdatlı Rûhî'nin edebiyatımızdaki asıl önemi, toplumsal aksaklıklar karşısında sesini şiirle yükselten bir şair olmasından gelmektedir.

Bağdatlı Rûhî, askerî sınıfa mensup bir sipahidir. Mesleği sayesinde pek çok devlet büyüğünün hizmetinde savaflara katılmış, böylelikle doğup büyüdüğü Bağdat ve civarının dışına çıkarak Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerini görme fırsatını yakalamıştır. Onun şiirlerinde savaş meydanlarının, kurulan hayale zemin oluşturduğu görülür. Ayrıca şair, savaş aletleri başta olmak üzere savaşa ait pek çok unsuru çeşitli anlam ilgileriyle anlatım ögesi olarak şiirlerinde kullanır.

Bu çalışmada, Bağdatlı Rûhî'nin şiirlerinde geçen Osmanlı savaş kültürüne ait öğeler dört ana başlık altında incelenecek ve bu öğelerin şairin şiir sanatındaki yeri belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, XVI. Yüzyıl Türk Şiiri, Bağdatlı Rûhî, Savaş, Savaş Aletleri.

IN RUHI OF BAGHDAD'S DIVAN CONCEPTS OF THE OTTOMAN WAR CULTURE

Abstract

War is a universal concept. Men of literature can benefit from this concept in several ways. War instruments, used as a material in literary works. Sometimes the place of literary works is the battlefield. To follow the reflections of the concepts of war culture

* Bu çalışma, Gazi Üniversitesi tarafından 21-23 Mayıs 2012 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "IV. Genç Bilim Adamları Sempozyumu"nda sunduğumuz "Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Osmanlı Savaş Kültürü" başlıklı basılmamış bildirimimize dayanmaktadır. Bu makale, ayrıca klâsik Türk edebiyatında savaş üzerine yaptığımız çalışmaların ilk örneği olup, konunun çeşitli yönleri bir dizi çalışmayla ele alınacaktır.

** Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, dr.erdemsarikaya@gmail.com.

in the literary works provide important data for both literature and sociology. Ruhi of Baghdad and such leading figures of classical Turkish literature as Fuzuli, Baki, Taşlıcalı Yahya, Hayali Beg, Zati were influential in the 16th century. Ruhi has a thick divan volume. Having written ravishing love poems, is important as a poet in our literature in that his poetry raises its voice against social disruptions.

Ruhi of Baghdad was a cavalry soldier belonging to the military class. Thanks to his profession, he participated in the war in the service of many large states, having the opportunity to see the different regions of the Ottoman geography, though born and raised in Baghdad. The battle fields set the scene in his poetry for his imagination. In addition, he mentions war instruments and their various meanings and many elements of war together as narrative elements.

This study examines the elements of the Ottoman war culture in Ruhi's poetry in four groups, highlighting them in his style of poetry.

Keywords: *Classical Turkish Literature, 16th Century Turkish Poetry, Ruhi of Baghdad, War, War Instruments.*

Giriş

İnsanlık tarihinin en eski siyasi ve sosyal meselelerinden olan savaş, evrensel bir kavramdır. İlkel insan topluluklarından günümüzün modern dünyasına kadar insanlık, geçirdiği her dönemde savaş kavramıyla yakından ilgili olmak durumunda kalmıştır. İnsanlık tarihinde bilinen pek çok büyük uygarlığın doğuşu savaşla olduğu gibi tarih sahnesinden silinişi de savaşların sonucunda meydana gelmiştir. Aksi doğrultuda görüşler olmasına rağmen elimizdeki belgeler, insanların özellikle topluluklar hâlinde yerleşik hayata geçmelerinden çok önceleri de çeşitli nedenlerle savaştıklarını göstermektedir. İnsanlığın sözü edilen bu ilk dönemlerindeki mücadeleleri, pratik kaygılardan kaynaklanır ve daha çok doğanın acımasız koşullarıyla baş edebilmek içindir. Vahşi hayvanlardan korunmak, hayatta kalmak, avlanmak ve yiyecek maddelerini korumak gibi amaçlarla insanlar yaşadıkları çevrede var olan malzemelerden kendilerine, bugünkü savaş aletlerinin ilkel örnekleri olarak da kabul edebileceğimiz çeşitli silâhlar yapmışlardır.

Zaman içerisinde ailelerden, boylara, boylardan da millet olmaya doğru ilerleyen insanoğlunun, özellikle şehir devletlerinin kurulmasından sonra savaş kavramıyla daha sistemli bir şekilde ilgilenmek durumunda kaldığı görülmektedir. Şehir devletleri arasında gelişen siyasi ve ekonomik ilişkiler bir süre sonra fizikî güvenlik problemini doğurmuş ve bunun üzerine de ordu kavramı; içerisine taktik, strateji, savaş araç-gereçleri ve savunma-taarruz plânları gibi pek çok yan kavramı da alarak gelişmiştir. Yerleşik hayata geçiş döneminden sonra özellikle toprağı işleyen ve üretimde bulunan insan toplulukları arasında gerçekleşen alış veriş faaliyetleri sırasında da bazı çatışmaların yaşanmış olduğu tahmin edilebilir (İlin-Segal, 2008: 65).

Savaş kavramına verilen önemi, çeşitli kültür unsurları, mitoloji ve teolojik kabbuller de besler. Mitoloji, çoğu kez başardığı büyük işlerden dolayı savaşı sever (Çetiner, 2003: 7). Eski Çin'de hükümdarın bereketten sonra ikinci kaygısı savaştır. Bu nedenle eski Çin hükümdarlarının, savaş söz konusu olduğunda gök tanrısı

Ti'ye dua ettikleri bilinir (Eliade, 2007: 17). Eski Yunan mitolojisinde ve Roma inanç sisteminde de savaş tanrıları vardır.

Tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında savaş kavramına yer verildiği, savaş aletlerinin lâfzen anıldığı görülür. Ancak hemen belirtmek gerekir ki İncil ve Kur'ân-ı Kerim'in barışı ortak bir paydada yaşamanın en güzel ve kabul edilebilir tek yolu olarak göstermesi dikkat çekicidir. Her iki kutsal kitapta da savaş, kişinin ve toplum haklarının başka toplumlarca gasp edilmesi ile toplumdaki inanç sisteminin önüne geçilerek din kurumunun işlemez hâle getirilmeye çalışılması gibi zorunlu hâllerde başvurulabilecek bir durum olarak nitelendirilir. Savaş, Hristiyan inancında olduğu gibi İslâm inancında da zorunlu hâller karşısında yapılan bir savunma eylemidir. Zulmü, dinde ortaya çıkan fitnelere, İslâm davetçilerine yönelik saldırıları engellemek ve yaşama mekânını savunmak gibi hâller dışında savaşmak, İslâm dini açısından meşru değildir (Zuhayli, 1996: 41).

Türk milletinde savaş kavramının özellikle Köktürklerden başlayarak yaşam felsefesi içerisinde önemli bir yer edindiğini görmekteyiz. Bu nedenle, savaşçılık özellikleriyle tanınan Türk milletinde diğer tüm kadim milletlerde olduğu gibi orduyu diğer devlet kurumlarından ve sosyal yapıdan bağımsız bir kurum olarak düşünmek imkânsızdır (İlhan, 1999: 36),

Türklerde, savaş kavramının bu derece önemli bir sosyal hayat unsuru olmasında yaşanan coğrafya, ekonomik çekişmeler ve cihan hâkimiyeti ideali olmak üzere belli başlı üç etken vardır. Milletlerin yaşadıkları coğrafya, yaşam şekillerini olduğu kadar düşünce hayatlarını da etkiler. Orta Asya bozkırlarında atlı-göçebe yaşam tarzını sürdüren Türkler, bu yaşam tarzının gerektirdiği özellikleri kendilerinde taşırlar. Türk toplulukları içerisinde en eski zamanlardan beri görülen ve bilgelik, adalet, cömertlik, asalet, edep, fazilet, dışa dönüklük ve mücadeleci olma gibi Türk yöneticisinde aranan nitelikleri üzerinde barındıran alp tipi, bu coğrafyanın etkisiyle oluşmuştur (Yavuz, 1999: 554-566). Türklüğün en eski zamanlarından beri savaş kavramıyla alakadar olmasının diğer bir nedeni ise ekonomik çekişmelerdir. Bu durum, esas itibarıyla toprak bilinci ile ilişkilendirilebilir. Türk cihan hâkimiyeti ideali ise Türklüğün savaş kavramına bakış açısını belirleyen diğer bir unsurdur (Turan, 2003: 30).

Türklüğün en eski zamanlarında silâh, esas itibarıyla yönetim hakkını temsil etmesi bakımından önemlidir. Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un oğullarına ok ve yay vermesi bu nedenle dikkat çeker (Banarlı, 2001: 17-22). Orhun Abideleri'nde savaş kavramı ile ilişkilendirilebilecek al-, alp, arquy, altuz-, boz-, qarğu, qarğuy, sü, süle-, sünğüş, sünğüş-, tıl, tıl, yağı, yarak gibi çok sayıda kelimenin varlığı bu noktada önemlidir (Ergin, 2002: 82-125). Silâh, Türk milleti için mukaddestir. Aile, boy, budun isimleri sık sık silâh isimlerinden seçilmiştir.

Savaş, insanlık tarihinin kadim zamanlarından beri askerî bir eylem olarak düşünülür. Bir ulusun var ya da yok olma mücadelesi olarak savaş; yol, hava, arazi, önderlik, disiplin, strateji ve ortak eylem gibi etkenlerden oluşur. Ortak eylem, ulusça iradenin bir başka ulusun iradesine karşı galip getirme kararlılığıdır. Savaş, teke tek yapılan bir mücadele değildir. Ortak amaç ve ortak şuurla yapılan, toplu ve büyük bir kavgadır. Savaş, insanlığın ayrılmaz bir parçasıdır ancak barış-sevgi

esasına dayalı çözüm yollarının tükendiği ortamda kaçınılmazdır. Toplumsal bir olay olarak savaş engellenebilir (Tzu, 2000: 57-73; Clausewitz, 1999: 20-141; Zuhayli, 1996: 44).

İlk dönemlerden bu yana sosyal hayatın izdüşümlerini eserlerinde yakaladığımız sanatkarlar için savaş, önemli bir ilham kaynağıdır. Bu durum, destanlar dönemi ürünlerinde de kendisini gösterir. Örneğin, İslâmlık öncesi destanlarımızdan Alp Er Tunga, Şu ve Oğuz Kağan destanları, birer savaşçı kahraman etrafında gelişen olaylar zincirini anlatırlar. İslâmlık sonrası Türk destanlarından olan Satuk Buğra Han, Manas, Cengiz-nâme gibi destanlar da bu türden eserlerdir. Klâsik Türk edebiyatı da pek çok açıdan sosyal hayatın izlerini taşır. Bu konuda yapılan çalışmalar, günlük hayat sahnelerinin, geleneklerin ve kişilerin çeşitli şekillerde şiire malzeme olduğunu bize göstermektedir (Doğan, 2009).

Savaş ve savaş aletleri, klâsik Türk edebiyatında da mazmun veya anlatım ögesi olarak kullanılırlar. Klâsik Türk edebiyatında sevgilinin genellikle müsellaah bir asker olarak tasvir edilmesi bu durumu örnekler. Ömer Faruk Akün, bu imgenin özellikle halife saraylarında çok önemli yer tutan Türk gulâmlarından geldiğini belirtir. Şark dünyasının iki önemli kutbu olan bezm ve rezm içerisinde güç ve güzellikleriyle kendilerine yer edinen Türk askerleri, Arap ve Fars şairlerine ilham vermişlerdir. Hatta klâsik Türk edebiyatında sık sık kullanılan Türk kelimesi de bu sevgili tipinin özelliklerini yansıtır (Akün, 1994: 416-419).

Bağdatlı Rûhî Divanı, bu noktada karşımıza önemli bir metin olarak çıkmaktadır (Ak, 2001). Çünkü Bağdatlı Rûhî, asıl mesleği askerlik olan şairlerimizdendir ve şiirlerinde özellikle savaş aletlerini sıklıkla anlatım ögesi olarak kullanmaktadır. Biz bu çalışmamızda, sanatkarların genellikle meslekleriyle sanatlarının birbirlerini etkilemelerine izin verdikleri fikrinden de hareketle (Pala, 2002: 152) Bağdatlı Rûhî Divanı'nda yer alan Osmanlı savaş kültürüne ait kavramları incelemeye çalışacağız.

1. İNCELEME

1.1. Bağdatlı Rûhî'nin Tarihî ve Edebî Kişiliği

XVI. yüzyılın tanınmış şairlerinden olan Bağdatlı Rûhî, Azerî sahasında yetişmiş olmakla birlikte dil özellikleri bakımından Anadolu sahası şairleri arasında değerlendirilen bir sanatkarıdır. Kaynaklar, Rûhî ismindeki diğer şairlerden ayırmak amacıyla kendisinden Rûhî-i Bağdadî olarak bahsederler. Rûhî'nin asıl ismi, Osman'dır. Bağdat'ta doğmuştur. Babası Mehmet isminde bir asker olup Ayas Paşa'nın hizmetinde Bağdat'a geldikten sonra gönüllü sınıfına geçmiş ve Bağdat'a yerleşmiştir.

Kaynaklar Rûhî'nin doğum tarihini kaydetmezler. Ancak tarihî bilgilere göre 1533-1534 tarihinden sonra doğmuş olmalıdır (Öztoprak, 2001: 11). Rûhî'nin ne derece eğitim aldığını bilmiyoruz. Fakat devrinin Azerî ve Anadolu sahalarında eser veren pek çok şairini okuyup onlardan etkilendiği açıktır. Bununla beraber şiirlerinin belli bir kültür seviyesinin üzerinde olması, bize şairin devrinin gerektirdiği eğitimi aldığını düşündürmektedir. Çocukluk ve gençlik yılları Bağdat'ta geçen şair, hem mizaç özellikleri hem de mesleğinden dolayı Osmanlı coğrafyasının pek çok bölgesini gezmiştir. Almış olduğu askerî görevler sayesinde, devrinin

ileri gelen yöneticilerinin hizmetinde bulunmuştur. Bununla beraber önemli bir dost çevresi edindiği de divanında yer alan manzum mektuplardan anlaşılmaktadır (Kurnaz, 1997: 126-182).

Rûhî, babası gibi sipahi tayfasından bir askerdir. Bu durum, devrin genel eğilimlerine uymaktadır. Askerî sınıfta yer almasından dolayı Rûhî; Ali Paşa, Sinan Paşa, İbrahim Paşa, Süleyman Paşa, Osman Paşa gibi devrinin ileri gelen yöneticilerinin himayesinde de bulunmuştur. Bununla beraber Rûhî, askerlik mesleğinde ilerlemiş ve dirlik kazanacak kadar yükselmiştir. Hakkında bilgi veren kaynaklar, onun bu ihсандan memnun olmadığını belirtirler.

Bağdatlı Rûhî, 1605-1606 yılında görev icabı bulunduğu Şam'da vefat etmiştir. Ölümüne kadar görevinde kalması, şairin yaşam felsefesi olarak askerliği son derece içselleştirdiğini göstermekle beraber hizmetinde bulunduğu paşaların etrafında oluşan kültür muhitinden sürekli beslenmek istediğini de açıkça ortaya koymaktadır.

Kalender ve rind yaratılışlı bir şair olan Rûhî hakkında yapılan araştırmaların pek çoğu, şairin hurûfî ya da mevlevî tarikatlarına mensup olduğunu belirtir. Zira klâsik kaynaklarımızdan Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye müellifi de şairin mevlevî olduğunu kaydeder (Esrar Dede, 2000: 217-220). Ancak bu noktada, söz konusu eserin mevlevî olmayan şairleri de mevlevî göstermesi bakımından eleştirildiği gözden kaçırılmamalıdır (İsen vd., 2002: 126). Rûhî, şiirlerinde tasavvuf ile ilgili kavramları kullanmasına rağmen mutasavvıf bir şair değildir. Şairin dinî-tasavvufî eğilimlerini, bağlı olduğu şiir geleneğinin yönlendirmelerine, meslekî yaşantısının gerekliliklerine ve doğup büyüdüğü Bağdat, Kerbela, Necef, Hille ve Kûfe coğrafyasının mistik ikliminin etkisine bağlamak mümkündür.

Rûhî, şiirini samimi ve sade bir şekilde kaleme almıştır. Şairin üslûbu zariftir. Kendi, şairlik kudretini *tîg-ı zebân* olarak nitelendirir. Rûhî, aynı zamanda şiir ve şair üzerine düşünen, fikirlerini şiirlerinde dile getiren bir şairdir (Öztoprak, 2005: 101-136; Öztoprak, 2006: 93-122). Şiirlerinde yer yer konuşma dilinden yazı diline geçen kelimelere, atasözleri ve deyimlere rastladığımız şairin dili, XVI. yüzyıl Anadolu sahasının özelliklerini gösterir. Rûhî, edebiyat tarihimizde sosyal içerikli terki-i bendi ile ünlüdür.

Yaşadığı dönemde değerinin bilinmemesinden, şiire ve şairlere gereken değerin verilmemesinden yakınması, daha çok içinde bulunduğu şiir geleneğinin genel eğiliminden dolayıdır. Rûhî'nin edebî geleneğimiz içerisindeki önemi, sosyal problemler karşısında düşünen ve görmüş olduğu aksaklıkları dile getirmesinden ileri gelmektedir (Ak, 2000; Gibb, 1999: 138-144; Kabaklı, 2006: 624-628).

1.2. Osmanlı Ordusu ve Kullanılan Silâhlar

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren düzenli askerî birliklere sahip olduğu kesindir. Bu askerî sistem, Orta Asya Türk ordularından daha çok Selçuklu ordularının bir devamı şeklinde karşımıza çıkar (İlhan, 1999: 170; Göyünç, 1999: 558). Osmanlı kara kuvvetleri içerisinde kapıkulu ocakları (yayalar, acemi oğlanlar, yeniçeriler, cebeciler, topçular, top arabacılar, humbaracılar, lağımcılar), atlılar (sipahiler, silahdarlar, ulûfeciler, gurebalar), eyalet kuvvetleri (tımarlı sipahiler) ve

yardımcı kuvvetler (öncü kuvvetler, geri hizmet birlikleri, kale kuvvetleri) yer alır. Osmanlı deniz kuvvetleri ise ayrı bir birim olarak değerlendirilmelidir (Halaçoğlu, 1995: 43-64 ve Özcan, 2002: 249-273).

Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan silâhları ise savunma ve saldırı silâhları olarak ikiye ayırabiliriz. Saldırı silâhları, istenilen amacın gerçekleştirilmesinde kullanılan silâhlardır. Ateşli ve ateşsiz olmak üzere iki başlık altında tasnif edilebilir. Ateşli saldırı silâhları; top, tüfek tabanca, el havanı ve mitralyöz gibi silâhlardır. Ateşsiz saldırı silâhları ise vurucular gürz, şeşper, kamçı, döğen, koç başı; deliciler mızrak, cirit, çatal, harbe, tırpan, zıpkın, alem; kesiciler kılıç, meç, yatağan, pala, kama, hançer, teber, balta ve atıcılar sapan, ok-yay, mancımık, tatar oku, lobut olmak üzere dört ana başlık altında incelenebilir. Savunma silâhları ise düşmanın üzerimizde gerçekleştirmek istediği gayeleri bertaraf etmek amacıyla kullandığımız silâhlardır. Kalkan, miğfer ve zırh bu tip silâhlara örnek gösterilebilir. Bu üç silâh içerisinde sadece zırh, kendi içinde insan ve hayvan zırhı olmak üzere iki bölümde incelenir. İnsan zırhı gömlek, göğüslük, dizçek, kolçak, eldiven, göbeklik; hayvan zırhı ise sağrı zırhı, göğüs zırhı, alınlık olmak üzere değişik türlerde karşımıza çıkar (Eralp, 1993).

1.3. Bağdatlı Rûhî Divânı'nda Osmanlı Savaş Kültürü

Klâsik Türk edebiyatı geleneği içerisinde en hacimli divanlardan birine sahip olan Bağdatlı Rûhî'nin şiirinde mesleğinden gelen öğeler önemli bir yer tutar. Bu öğelerin, bin civarında beyitte kullandığı görülmektedir. Bununla beraber şair, yek-ahenk olarak nitelendirebileceğimiz gazellerini savaş teması üzerine kurduğu gibi bu tür gazellerinde savaş aletlerini anlam belirleyici öge olarak kullanır (Ak, 2001: 498, 510, 611,965, 970). Savaş, savaş aletleri, savaş aletleriyle ilgili unsurlar, mücadele ve savaş şekilleri ile savaşa dair ikinci derecede unsurların Rûhî'nin şiirinde sıklıkla anlatım ögesi olarak karşımıza çıkması, şüphesiz onun mesleğinin şiirini etkilemesiyle alakalıdır.

1.3.1. Savaş

Rûhî Divânı'nda savaş, daha çok şairin bizzat içinde bulunduğu bir durum olarak ele alınır. Şair, bu tür beyitlerinde kendisinden ve asker arkadaşlarının korkusuzluğundan, savaş meydanındaki başarılarından bahseder. Alaylar oluşturarak merdçe girdikleri bir kale savaşında, İran mitolojisinin efsanevi hükümdarlarından Rüstem'e benzeyen kale komutanını kaçıracak kaleyi fethetmişlerdir:

Alaylar bağlayup merdâne girdük kal'a-i rezme

Kaçurduk kal'asından Rüstemi biz feth idüp aldık (c: 1, t., b. 2, s. 285)¹

Rûhî, sipahi tayfasından olduğunu, savaşmadan duramadıklarını, ezelden ekmeğinin kan ile yoğrulduğunu söyler:

1 İncelememizde Bağdatlı Rûhî Divânı'nın Prof. Dr. Coşkun Ak tarafından hazırlanan ve 2001 yılında Uludağ Üniversitesi Yayınları arasından çıkan neşri kullanılmıştır. (Ak, 2001) Divandan örnek olarak alıntılanan beyitlere ait künye bilgileri çalışmamızın faydalanabilirliğini kolaylaştırmak amacıyla kısaltmalarla hemen beyitlerden sonra verilmiştir: c: cilt, g. gazel, b. beyit, s. sayfa, bnd. bend, msds. müseddes, k. kasîde, t. tarih, n. nat, tkbnd. terki-i bend, thms. tahmis.

Olmazuz *ceng* itmeden hâli sipâhî kısmıyuz

Yogrlupdur kan ile rûz-ı ezelden nânımız (c: 2, g. 498, b. 5, s. 638)

Şairin, savaş meydanlarıyla ilgili beyitlerinde emrinde savaştığı komutanı çeşitli vesilelerle övdüğü görülür. Savaş ve eğlence meclisleri içerisinde memduhunun adının gönlü aslan gibi olan yiğitler tarafından anıldığını ve kadehinin mecliste bulunanlar tarafından içildiğini ifade eder:

Şîr-diller meclisinde içilür câmun senün

Ehl-i *rezm* ü bezm içinde anılır adun senün (c: 1, müsds, bnd. 3, s. 217)

Rûhî, *savaş* ve *savaşa git-* kelimelerini aynı zamanda *sefer*, *sefer et-* kelimeleri ile de karşılar:

Gerçi şimdi *sefer* üstündesin ümmîdüm odur

Zevk ü şevk ile giçe hem seferün hem hazarun (c: 2, g. 611, b. 8, s. 711)

Rûhî, savaş kelimesini mecaz yoluyla kendi hâli için de kullanır. Hak ettiği yere ulaşamamasında kendisine öncelikli olarak kusurlarının engel olduğunu düşünür. Bu noktada, gökteki yıldızıyla savaşmayı da gereksiz bulur:

‘Uluvv-ı kadre irişmekde benden oldı kusûr

Ne hâsıl eylemege yıldızumla *ceng* ü cidâl (c: 1, k., b. 8, s. 82)

Rûhî'nin savaştığı kişilerden bir tanesi ise klâsik Türk edebiyatının şahıs kadrosunda yer alan zahiddir. Şair, sevgilin mahallesini cennete benzetir. Zahid de şair gibi sevgilinin mahallesine ulaşma isteğindedir. Bu nedenle, şair onunla savaş hâlidir. Bu noktada, zahid ile arasındaki savaşın ancak araya bir kişinin girerek iki taraf arasında barışı sağlamasıyla mümkün olabileceğini iddia eder:

Cengimüz zâhid ile cennet-i kûyun durur

Bizi sulh eylese mâbeyne bir âdem girse (c: 2, g. 996, b. 4, s. 962)

1.3.2. Savaş Aletleri

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda, savaş aletlerinin değişik isimlerle anıldığı görülür. Şair; Türkçe, Arapça ve Farsçadan aldığı anlamdaş kelimeleri şiirinde kullanır. Bu çeşitlilik, şairin söz konusu kelimeleri farklı terkipler içerisinde kullanmasında da görülür. Bununla beraber şair, silâh kelimesini de sevgilinin etkileyici güzellik unsurları için kullanır:

Nice bir tîğ ala gamzen eline ey kâfir

Nice bir eyleye üftâdelere ‘arz-ı *silâh* (c. 1, g. 104, b. 3, s. 371)

Lâzım olursa ‘akla çek şû’le-i bâdeden *kılıç*

Hâsılı bu ki Rûhiyâ elde gerek *silâh*-ı aşk (c: 2, g. 603, b. 5, s. 705)

1.3.2.1. Balta

Balta, Osmanlı ordusunda kullanılan ve esliha-i câriha olarak bilinen kesici silâhlardandır. Bu silâhlar, yöneltildikleri veya vuruldukları yeri keser ya da kopa-

rırlar. Tek el ile kullanılan bu silâhlar, el için yapılmış kabza ve silâhın asıl fonksiyonunu meydana getiren namlu bölümünden meydana gelir (Eralp 1993: 57). Aynı zamanda yaralayıcı bir silâh olarak da kullanılan balta, savunma ya da hücum amaçlı da kullanılabilir. Yapılış amacına uygun olarak plânlanan yüzeyi, demir ya da çelikten imal edilir.

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda balta, daha çok *tîşe* kelimesiyle karşılanır. Şair, bu savaş aletini, öncelikle aşk ilişkisi bağlamında kaleme aldığı beyitlerinde anlatım ögesi olarak kullanır. Sevgili, elindeki eziyet baltasıyla âşığının hem düşüncelerini hem hâlini hem de gönlünü yıkmaktadır. Sevgilinin gamze hançeri ise yine âşığın inleyen gönlüne değmektedir:

Tîşe-i cevri yıkar hâtır-ı mahzûnümüzü

Hançer-i gamzesi turmaz dil-i nâlâna deger (c: 1, g. 337, b. 5, s. 529)

Diğer bir beyitte *tîşe* kelimesinin anlam dünyasındaki çağrışımlardan yararlanan şair, klâsik şiirimizin önemli mesnevî konularından bir tanesi olan Ferhâd ile Şîrîn hikâyesine telmihte bulunur. Söz konusu beyitte şair, Ferhâd'ın Şîrîn'in aşkıyla kendi varlığından geçmesini lirik bir şekilde anlatır:

Tîşe-i 'aşkına Şîrînün el urmuş Kûh-ken

Gönli miskînün yıkılmış gitmiş âbâd olmamış (c: 2, g. 540, b. 2, s. 665)

Şairin, baltadan bir anlatım ögesi olarak yararlandığı diğer bir beyit ise daha çok münacât karakterli bir gazelinde karşımıza çıkar. Söz konusu beyitinde şair, dert çeken gönlünün eziyet baltasıyla yıkıldığını söylemekte ve Tanrı'dan gönlünü yeniden eski hâline getirmesini dilemektedir.

Dil-i mihnet-güzârı tîşe-i kahr eyledi vîrân

Yed-i lutfunla âbâd it dil-i vîrânımı yâ Rab (c: 1, g. 70, b. 4, s. 349)

Savaş aleti olan baltanın bir anlatım ögesi olarak kullanımına dair Bağdatlı Rûhî Divanı'ndan örnek olarak alacağımız son beyit ise şairin kendi şairlik gücüyle ilgilidir. Bağdatlı Rûhî, bu beytinde gönlünü belâgat elmasının çıktığı maden olarak nitelendirir. Bu nedenle felekten her gün yüz bin balta yemesi, onun için dert değildir:

Sînem ey Rûhî belâgat gevherinün kânıdır

Gam degül yersem felekden günde yüz bin tîşe ben (c: 2, g. 835, b. 5, s. 859)

1.3.2.2. Bıçak

Kesici silâhlardan biri olan bıçak, genellikle yakın dövüş silâhı olarak kullanılmaktadır. Bağdatlı Rûhî Divanı'nda bu silâhın anlatım ögesi olarak sıklıkla kullanıldığı görülmez. Şair, söz konusu silâhı, öncelikle sevgilinin gamzesine ait etkileyici bir unsur olarak ele alır:

Mestânelükde dün beni gamzen bıçağladı

Mecrûh gördi hâtırumı çeşmüm ağladı (c: 2, g. 1064, b. 1, s. 1006)

Diğer bir beyitte ise şair, tüm dünyanın kanlı bıçaklı olmasını sevgiliye bağlamaktadır:

Biri birine girüp *kan bıçak oldu* 'âlem

Hep bu ol gamze-i hâtır-şikenün şûridur (c: 1, g. 348, b. 3, s. 537)

1.3.2.3. Hançer

Hançer, çalışmamızda daha önce incelediğimiz balta gibi esliha-i câriha adı verilen kesici silâhlardandır. Ergenlik çağını aşmış her Osmanlı erkeğinin yanı sıra sarayda görevli haseki sultan ve kadın efendilerin günlük hayatlarında kuşaklarında taşıdıkları bu silâh, savaş zamanı dışında da korunma amaçlı olarak kullanılmaktadır (Eralp, 1993: 72). Osmanlı gündelik hayatında yer alan bu ilgi çekici unsur, klâsik Türk edebiyatı geleneği içerisinde şairler için değişik hayallere kaynaklık etmiştir. Sevgilinin kaş, kirpik, göz ve gamze gibi fiziksel özellikleri hançere benzetilir (Pala, 2007: 190).

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda hançer, öncelikle sevgilinin etkileyicilik unsurlarından bir tanesidir. Sevgili, âşıkların hançeriyle kendisine bağlar. Bu noktada hançer kullanmakta ustadır. Hatta gül, sevgiliyle bu konuda asla yarışamaz:

Sen mest-i mey-i nâzsın ey gül ne bilürsin

Kim câna ne işler geçer ol *hançer-i hûn-rîz* (c: 2, g. 439, b. 3, s. 595)

Hançer, Rûhî Divanı'nda sevgilinin belinden düşürmediği bir silâhtır. Şairin aşığıya örnek olarak aldığımız gazelinin hançer hayali etrafında şekillendiği görülmektedir:

Çıkdı evden o sehî-kad kemer-i zer belde
Gül gibi neşve-i mey başda vü *hançer* belde

Gayr irmez sana takınsa eger yüz *hançer*
Hançer-i nâz yaraşmaz güzelüm her belde

Tiğ u *hançer* ne turur zer kemeründe dimezüz
Bilürüz yol kesiciler olur ekser belde

Bir büt-i sîm-tenün küştesiyüz kim götürür
Gâh zer *hançer* ü geh tiğ-ı mücevher belde

Ehl-i bezmün nic'olur hâli 'acep ey Rûhî
Gele ol şûh-ı cihân meclise *hançer* belde (c: 2, g. 970, s. 946)

Âşık, sevgilinin gönül çeken hançerinden ne kadar eziyet görse de sevgilinin mahallesinin başından bir türlü ayrılmaz:

Bunca kanlar ki yudar *hançer-i dil-cûyından*

Yine çıkmaz dil-i dîvâne ser-i kûyından (c: 2, g. 889, b. 1, s. 892)

Sevgilinin kaşı ve gamzeleri iki hançere benzemektedir. Tanrı, bu iki hançerin kabzalarını abanoz ağacından yapmıştır. Abanoz, sert ve siyah bir ağaçtır.

Benzer kaşunla gamzelerün iki hançere
Kim dest-i sun' *kabzaların* kılmış âbnûs (c: 2, g. 536, b. 4, s. 663)

Şair, özellikle sevgilinin belindeki hançerin etkileyciliğini belirtmek amacıyla kan dökücülüğünü vurgular:

Şeh-levendüm bagruma ur saklayın cânım gibi
Sinem olsun *hançer-i* bürrânuna zerrîn niyâm (c: 2, g. 771, b. 4, s. 816)

Rûhî, hançer, gamze ve ebrûyu şiirinde yan yana anar:

Sende bu *hançer-i* ebrû ki var ey serv-i çemen
Korkum oldur kırıla gamzen ucundan dünyâ (c. 1, g. 35, b. 6, s. 326)

Sevgilinin hançer yarası âşık için devlet nişanı gibidir:

Başda zahm-ı *hançerün* devlet nişânıdır bana
Dilde dâğ-ı mihnetün lutf-ı nihânîdür bana (c: 1, g. 51, b. 1, s. 338)

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda hançerin bir anlatım ögesi olarak kullanılmasına dair aldığımız son örnek beyitte ise şair, yine Osmanlı gündelik hayatından seçtiği bir gerçeklikten faydalanmaktadır. Ramazan ayının bitişine doğru ay, gökte hilal hâlidir:

Mâh-ı sıyâma noldı 'acep k'oldı nâ-bedîd
Hançer mi çekdi üstine yohsa hilâl-i 'îd (c: 1, k., b. 1, s. 102)

Rûhî, aşağıya örnek olarak aldığımız beytinde ise Kerbelâ Olayı'nı hatırlatırken hançeri bir anlatım unsuru olarak kullanır:

Bu mâh ol mâhdur kim Mustafânun kurretü'l-'aynı
Şehîd-i *hançer-i* bîdâdı oldu Şimr-i nâdânun (c: 2, g. 678, b. 3, s. 753)

1.3.2.4. Kılıç

Eslîha-i câriha olarak da bilinen kesici silâhlar sınıfında yer alan kılıç, kabza, balçak, namlu ve kın olmak üzere dört bölümden meydana gelir (Eralp, 1993: 58). Bağdatlı Rûhî Divanı'nda kılıç, sıklıkla kullanılan savaş aletlerinden bir tanesidir. Öncelikle kılıç, İslâm'ın hükmünü yayan bir savaş aleti olarak ele alınır:

Darb-ı şemşîrünle icrâ oldı şer'-i Mustafâ
Hâne-i küfre yed-i kahrınla irdi inkulâb (c: 1, n., b. 6, s. 68)

Kılıç, aynı zamanda sünnî Osmanlının diğer şii topraklara karşı hükmünü üstün kılar. Şair, aşağıya örnek olarak aldığımız beyitte yaşadığı sosyal gerçekliği şiiriyle yansıtmaktadır:

Ol ki 'Acem ülkesin itdi kılıcıyla feth
Ol ki kızılbaşdan koymadı nâm ü nişân (c: 1, k., b. 7, s. 97)

Şair, bir savaş aleti olarak kılıcı övgü mahiyetinde yazdığı beyitlerinde de kullanılmaktadır. Bu tip kullanımlarında şairin iki yol izlediği görülür. Kılıç, şairin öncelikle memduhlarını överken kullandığı bir yücelik göstergesidir:

Olmasaydun sen eger mâlik-i nîğ-i ikbâl
Böyle mağlûbun olur mıydı cünûd-ı idbâr (c: 1, k., b. 34, s. 110)

Kılıcın övgü mahiyetinde kullanıldığı diğer şiiirlerinde ise şairin kendini ve sanat kudretini övdüğü görülür. Bu noktada, kendi şairlik kuvvet ve kudretini dil kılıcı olarak nitelendirir. Böyle bir kudrete sahipken diğer şairlerden korkması gerekmez:

Mâlik-i nîğ-ı zebânâm dir iken a' dâdan
Rûhiyâ eylemek insâf mı pervâ şâ'ir (c: 1, g. 295, b. 8, s. 499)

Rûhî, kılıç kullanılmaktaki maharetinin yanı sıra yaratılışıyla da söz sahipleri içerisinde *emirü'l-ümerâdir*:

Tab'ıyla emirü'l-ümerâ-i suhan-ârâ
Tîğıyla saf-ârâ-yı dilrân-ı vegâ (c: 1, g. 150, b. 8, s. 402)

Bağdatlı Rûhî için kılıç, klâsik Türk edebiyatının genel eğilimlerine uygun olarak sevgilinin etkileyicilik unsurlarından da bir tanesidir. Bu noktada, şairin gamze ile kılıcı aynı beyit içerisinde bir araya getirdiği görülür:

Tîğ-ı gamzenle beni kat' it meded lutf eyle kim
Gamzen ey dilber kimi katl eylese olur şehîd (c: 1, g. 129, b. 5, s. 387)

Sevgilinin elindeki kılıç, aşk ülkesine giden tek yoldur. Bu yola çıkmak kolay değildir. Çünkü bu yolda âşığa eşlik edecek bir yol arkadaşı bulunmamaktadır:

Mülk-i 'aşka gitmege tîğundan özge râh yok
Baş komak âsân mıdır bu yolda kim hem-râh yok (c: 2, g. 594, b. 1, s. 699)

Sevgilinin elindeki cevr kılıcı, aslında muhabbeti kesme nedenidir:

Eğerçi tîğ-ı cevri bâ'is-i kat'-ı mahabbetdür
Dönüp söğdükleri ammâ mahabbetden işâretdür (c: 1, g. 256, b. 1, s. 473)

Âşık, sevgiliden ayrılık kılıcıyla eziyet görür. Bu eziyetlerin bir sonu olmalıdır. Bu nedenle şair sevgilisinden ya kavuşmanın zevkini tattırmasını ya da ayrılık kılıcıyla kendisini helâk ederek derdine çare olmasını diler:

Yâ hayât-ı zevk-i vuslat yâ helâk-ı nîğ-ı hicr
Ol tabîb-i cân u dilden derde dermân isterüz (c: 2, g. 455, b. 3, s. 607)

Sevgilinin elindeki kılıcı gördüğünde gönül hayatından ümidini keser:

Tîğunı dil görse kat' eyler hayâtından ümid
Kande olsa teşneye cânlar bağışlar gerçi âb (c: 1, g. 55, b. 2, s. 340)

Sevgilinin, âşıkları katlederken gaddâre ya da kılıca ihtiyacı yoktur:

Belde ne gaddâre vü ne tîğ u hançer tutar
Gamzesi-y-le katl ider 'âşıkları kâtil budur (c: 1, g. 201, b. 3, s. 438)

Rakip, elinde tuttuğu kılıçları âşığa eziyet etmek, zarar vermek amacıyla fırlatmaktadır:

Kılıçlar yagdurursa kûyunda hûn-âlûd idüp her dem
Tarîk-i ‘aşkdan gitmem eger bilsen gider başum (c: 2, g. 783, b. 5, s. 824)

Bu nedenle, âşık da aşk meydanına elinde eziyet kılıcıyla girmeli ve rakibi öldürmelidir. Şaire göre asıl gaza, rakibin öldürülmesidir:

Şemşîr-i dest-i kahr ile meydân-ı ‘aşkda
Cânâ rakib-i kâfiri katl it gazâ budur (c: 1, g. 314, b. 2, s. 511)

Rûhî’ye göre kılıç, âşıkların yokluk âlemine giderlerken geçtikleri ateşli yoldur:

Baş koyup gitmekde ‘aşıklar ‘adem iklimine
Tîğ-i âteş-bâzun üstinde o bir minhâcdur (c: 1, g. 250, b. 4, s. 470)

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda, devrin gelenek ve ritüellerine dair bazı beyitlerde de kılıcın ismen anıldığı görülür:

Bir murassa‘ kılıcla üç hil‘at
Kıldı irsâl ol şeh-i devrân

Kuşanup tîği giydi kaftânı
Pây-bûsıyla hurrem oldu cihân

Şâd olup Rûhi didi târihin
Geldi ikbâl ile kılıc kaftân (c: 1, t., b. 6-7-8, s. 244)

Bağdatlı Rûhî Divanı’nda, kılıç ile ilgili gündelik hayat bilgisinden gelen çeşitli özelliklere telmihte bulunulduğu da görülür:

Benedürlerse *Dımışkî kılıca* müjgânun
‘Acep olmaz o meh-i sîm-beden gamlıdur (c: 1, g. 356, b. 4, s. 543)

Su virüp gamzesi tîğına atar katlüme tîr
Beni sanma acıyup ol gül-i handân ağlar (c: 1, g. 388, b. 2, s. 565)

Bulmazsın ayâ ‘aşka düşen derdün dermân
Şemşîr-i belâ yâresinün merhemi yokdur (c: 1, g. 412, b. 3, s. 578)

Şair, şiirinde zaman zaman Hz. Ali’nin kılıcı olan Zülfikâr’ı da ismen anar.

Kıl *Zü’l-fikâr* sâhibine ya’nî istinâd
Cândan çıkarma mihrini sâhib-zamanla ol (c: 2, g. 714, b. 4, s. 779)

1.3.2.5. Mızrak (Nîze)

Mızrak, esliha-i nâfize denilen delici silâhlardandır. Tek elle kullanılan bu silâhlar, hedefin hayatî noktalarını delip parçalamak gibi bir fonksiyona sahiptir (Eralp, 1993: 50-51).

Rûhî, öncelikle mızrağı gündelik hayatta gördüğü bir sahneyi anlatmak amacıyla kullanır. Savaş meydanlarında kazanan ordu, kaybeden ordu askerlerinin ya da kumandanlarının başlarını keserek mızrak uçlarına geçirirler. Rûhî, aşağıdaki beytinde bu âdete gönderme yapmaktadır:

Kesip bir demde üç bin kelle kanın dökdiler hâke
Dikildi nîzeye başı bu denlü nîze-dârânun (c: 1, k., b. 20, s. 81)

Mızrak ile ilgili olarak örneklendireceğimiz son beyitte ise zarif bir sevgili benzetmesi söz konusudur. Mızrak, yine sevgilinin güzellik ve etkileyicilik unsurlarından biridir. Sevgili, meclise altın mızrağıyla geldiğinde pervanesinin gönlünü alan muma benzer:

Altun sinânlu nîze ile geldi meclise
Pervânesini eylemege dil-fikâr şem' (c: 2, g. 576, b. 4, s. 687)

1.3.2.6. Gaddâre

Bir çeşit büyük bıçak olan gaddâre, Rûhî Divanı'nda sıklıkla karşımıza çıkan bir anlatım ögesi değildir. Sadece sevgili ile ilgili tek bir beyitte, yardımcı unsur olarak karşımıza çıkar:

Belde ne gaddâre vü ne tîğ u ne hançer tutar
Gamzesiyle katl ider 'aşıkları kâtil budur (c: 1, g. 201, b. 3, s. 438)

1.3.2.7. Ok ve Yay

Ok, esliha-i râmie diye de anılan atıcı silâhlar grubuna dâhildir. Bu tür silâhlar, düşmanı ya da düşmana ait bir hedefi uzaktan imha etmek için kullanır (Eralp, 1993: 77). İlk Türk ordularından bu yana varlığı görülen ok, Türkler için bir hâkimiyet sembolüdür (Yücel, 1999: 4).

Rûhî Divanı'nda ok ve yay, öncelikle sevgilinin etkileyicilik unsurlarındandır. Bununla beraber sevgilinin kirpik gibi bazı güzellik unsurları da ok hükmündedir. Sevgiliyi genel eğilimlere uygun olarak silâhlı bir asker şeklinde hayal eden Rûhî, sevgilinin ok ve yay kullanmakta maharetli olduğunu belirtir. Âşığın, sevgilinin attığı cefa oklarından kurtulması mümkün değildir. Bu nedenle de sevgiliyi tebrik eder:

Beni bir nâvek ile eyledi gamzen iki kat
Kolna kuvvet ü üstâdına yüz bin rahmet (c: 1, g. 75, b. 1, s. 352)

Sevgilinin kirpik okları gelip Rûhî'nin canını parça parça etmiştir. Bu eziyetle kendi boyunun da yay gibi iki büküm olduğunu söyler:

Tîr-i müjgânun gamı mecrûh kıldı cânımı
Yâya döndi kâmetüm müşkîn hilâlundan cüdâ (c: 1, g. 9, b. 5, s. 308)

Rûhî, sevgilinin kendisini bu hâle düşürmesinden memnundur. Sevgilisini bir ok atıcı olarak hayal eder ve ilmini sevgilisine öğrettiği için ustasına dua eder:

Beni bir *nâvek* ile eyledi gamzen iki kat
Kolına kuvvet u üstâdına yüz bin rahmet (c: 1, g. 75, b. 1, s. 352)

Rûhî, sevgiliden gelen okları hiçbir şeye değişmez. Çünkü söz konusu okların bazıları muhabbet oklarıdır:

Geldi o *ñr-i* mahabbetle cigerler delici
Karşu tut sîneni ger var ise ey dil cigerün (c: 2, g. 619, b. 2, s. 716)

Şair, sevgilinin can alıcı gamze oklarını üzüntülü canına ruh gıdası, gönlüne de zafer sermayesi olarak kabul eder:

Gamzen hadengi cân-ı hazîne gıdâ-yı rûh
Peykân-ı kâtilün dile sermâye-i fütûh (c: 1, g. 109, b. 1, s. 374)

Bununla beraber sevgilinin ayrılığının oklarına sînesinin hedef olması hususunda, yine kendisine tavsiyede bulunur:

Nişân oldıysa sînen *ñr-i* hicr-i yâra gam çekme
Bir iki gün tahammül eyle ey Rûhî geçer kalmaz (c: 2, g. 462, b. 8, s. 613)

Sevgilinin ciğerini delip geçen okları, şair için gonca gibidir:

Tâze güldür tenüm üstindeki dâğ-ı hûn-rîz
Goncadur dildeki *peykân-ı* ciger-dûz bana (c. 1, g. 41, b. 4, s. 331)

Ancak şairin gönlü, sevgilinin oklarıyla paramparça olmuştur. Bu nedenle, artık sevgilinin okları gönülde durmamaktadır. Şair, bu durumdan üzüntü duymaz. Çünkü gönlünü bu hâle getiren, sevgilidir:

Dilde *peykânun* karâr itmez giçerse gam degül
Şiše mecrûh olıcak lâbüd içinde turmaz âb (c. 1, g. 56, b. 4, s. 341)

Şair, düştüğü bu durumdan sonra ölmekten başka çaresinin olmadığını dile getirir:

Söyle mecrûhuz ki yok ölmekten özge çâremüz
Giçdi ol kaşı *kemânun* câna *peykâm* dürüst (c. 1, g. 81, b. 3, s. 356)

Aşk gamının okunu herkes çekemez. Onu ancak gerçek âşıklar çekebilir:

Çeken bilür ki kemân-ı gamun ne zûr ister
O yâyı çekmek efendi bana müsellemdür (c. 1, g. 223, b. 5, s. 452)

Rûhî, hasbîhâl tarzında yazdığı bir beytinde ok savaş aletine dayalı olarak hedef kelimesini yardımcı bir öge olarak kullanır:

Sîneni kim *hedef-i* tîr-i belâ eyledi kim
Yâreni tâzeleyüp böyle dil-efkâr oldun (c: 2, g. 682, b. 3, s. 755)

Bir gün, rakip de kazâ oklarından nasibini alacaktır:

Bir gün olur tokınur *ñr-i* kazâ agyâra
Sen hemân ey dil-i zâr âh-ı seher-gâh ile ol (c: 2, g. 715, b. 5, s. 780)

Övgü amaçlı yazdığı şiirlerinde de şair, ok ve yayı bir anlatım ögesi olarak kullanır. Kimsenin, hizmetinde bulunduğu komutan gibi yay çekip ok atamayacağını, attığı okun kader okuna, yayın ise kaza yayına benzediğini söyler:

Kimse atmaz atduğun *fîri* meger kavs-i kader

Kimse çekmez çekdüğün *yâ-yı* meger dest-i kazâ (c: 1, k., b. 4, s. 197)

Şairin ok ve yayı anlatım ögesi olarak kullandığı beyitlerin bir kısmı, şairin kendi askerlik meziyetleri ile ilgilidir. Bu noktada, kendisini *kemândâr* olarak anması, ordu içerisindeki görevine de işaret eder:

Tîrimüzden baş halâs itmez 'adû-yı hîle-sâz

Bir *kemândâruz* ki zehr-âlûddur *peykâmmuz* (c: 2, g. 498, b. 2, s. 638)

Çeküp nüh kavs-i gerdûnı *kemân-ı* 'aşka el urduk

Bugünden böyle tîr-endâz-ı kavs-i mûntehâyuz (c: 2, g. 461, b. 4, s. 611)

1.3.2.8. Top ve Tüfek

Osmanlı ordusunda kullanılan tüfekler metris, fitilli, çok namlulu, musket, çakmaklı, çakmaklı el havanları, çakmaklı karabina, kapsüllü (Eralp, 1993: 129-130); toplar ise saklos, darben, şayka, pırangı, kolomborno, becoluşka, balyemez, ejderhan, şahı, zemburek olarak sıralanabilir (Eralp, 1993: 117-118).

Rûhî Divanı'nda top ve tüfek, bir anlatım ögesi olarak orijinal bir kullanımla karşımıza çıkmaz:

Kişver-i a'dâ-yı dînün kal'asın kam' itmege

Sadme-i kahrün yeter lâzım degül *tûp u tüfek* (c: 1,tkbnd, bnd. 2, b. 3, s.197)

1.3.3. Savaş Aletleri İle İlgili Diğer Unsurlar

1.3.3.1. At ve At ile İlgili Unsurlar

Bağdatlı Rûhî Divanı'nda at ve at ile ilgili unsurların, beyitlerde daha çok yardımcı anlatım öğeleri olarak kullanıldığı görülür. Bu kullanımlar, aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere sosyal hayattan gelen yansımaları barındırırlar:

Hayl-i rezmün Rüstemisin ehl-i bezmün Hâtemi

Hak sana kılmış müselleme rezm ü bezm-i 'âlemi (c:1, msds., bnd.1, s. 216)

Kûh-ı deşte lâle vü gül kurdı zerrîn haymeler

Kondılar *hayl-ı* bahâr-ı 'âlem-ârâ semt semt (c: 1, g. 79, b. 2, s. 355)

At ve at ile ilgili unsurların orijinal kullanımlarından belki de en önemlisi Rûhî'nin kendi şairlik kudretini övdüğü aşağıdaki beyitte kendisini gösterir:

Rûhî sūvâr-ı *tevsen-i* himmet odur k'ola

Cevlângehi cihân-ı belâgat memâliki (c: 2, g. 1087, b. 7, s. 1021)

Rûhî Divanı'nda sevgilinin, iyi bir at binici olarak nitelendirildiği de görülür:

‘Arz-ı hâl itmege ol şeh-süvâra olmaz
Safha-i çehre-i zerdüm gibi bir zer kâğız (c. 1, g. 141, b. 6, s. 395)

Rûhî, memduhunu övdüğü beyitlerde olduğu gibi kendi askerlik gücünü övdüğü beyitlerinde de at ögesine yer verir. Bu beyitlerinde kendisini hızlı ve iyi bir at binici olarak tanımlar:

Şeh-i sâhib-hired Sultân Muhammed server-i gâzî
O kim âlâyına a’dâ-yı dînün at deper tenhâ (c. 1, g. 26, b. 8, s. 320)

Tab’-ı bülendimizle tayy-ı merâhil itdük
Çâpük-süvâr-ı vaktüz yügrek *semendîmüz* var (c. 1, g. 329, b. 5, s. 522)

1.3.3.2. Kemend-Kamçı

Kemend, öncelikle sevgilinin âşık üzerindeki etkisini gösteren bir savaş aleti olarak ele alınır. Rûhî, bu noktada uzunluğu ve rengi yönüyle sevgilinin saçıyla kemend arasında bir benzerlik ilgisi kurar. Sevgili, saçlarının kemendi ile âşığı kendisine bağlar:

Rûhiyâ olduk giriftâr-ı *kemend-i* zülf-i yâr
Gayr seyr-i bâğ ider biz künc-i gamda pây-best (c: 1, g. 73, b. 5, s. 351)

‘Arsa-i ‘aşkında cevlân idemez tevsen-i dil
Kamçı-i zülf-i siyâhından ana irmese tayb (c. 1, g. 58, b. 6, s. 342)

Kemend ile ilgi kurulan diğer bir unsur ise kâküldür:

Çekerse ‘âlemi hep kendü cânibine n’ola
Elinde ol sanemün kim *kemend-i kâküli* var (c: 1, g. 218, b. 3, s. 449)

Rûhî, diğer bir beytinde, kemendi tasavvufi bir öge olarak ele alır:

Süret-i takvâdadur sayyâd-ı sahrâ-yı firib
Dâne-i çin va’z olan bend-i *kemend-i* keyd olur (c: 1, g. 156, b. 4, s. 406)

1.3.3.3. Kın

Kın, kılıçların muhafaza edildikleri kabın adıdır. Rûhî Divanı’nda âşığın sinesi, kın olarak ele alınır. Sevgilinin ayrılık kılıcı ya da kan dökücü hançeri, âşığın sinesinde durur:

Nice demdür ki hûnâb-ı cigerle jeng tutmuşdur
Niyâm-ı sîneden çıkmaz anunçün tîğ-i hicrânı (c: 2, g. 1038, b. 5, s. 990)

Şeh-levendüm bagruma ur saklayın cânım gibi
Sînem olsun hançer-i bürrânuna zerrîn *niyâm* (c: 2, g. 771, b. 4, s. 816)

1.3.3.4. Zırh

Zırh kelimesi, Rûhî Divanı'nda gökyüzü ile ilişkili olarak kurulan bir beyitte kullanılır:

Bu âsumân didüğün zer-nişân-ı demir-cevşen
Kapun fütâdelerinden zamâneye *cebedür* (c: 1, g. 147, b. 5, s. 399)

1.3.4. Savaş Mûsikîsi İle İlgili Unsurlar

1.3.4.1. Kûs

Kûs, Rûhî Divanı'nda âşık ile ilgili olarak ele alınır. Bir âşık olarak Rûhî, kendi figânlarını savaş meydanlarında çalınan köslere benzeter. Bu durumda askeri, gam; bayrağı ise âhî olur. Tüm sahip oldukları ile şair, kendisini belâ ikliminin şanlı hükümdarı olarak tanıtır:

Figânım kûs-ı harbî leşkerüm gamdur 'alem âhum
Belâ ikliminün sultân-ı 'âlî-şâniyuz cânâ (c: 1, g. 14, b. 2, s. 311)

1.3.4.2. Mehter

Rûhî Divanı'nda mehter kelimesi, şairin övgü mahiyetinde yazdığı bir şiirinde karşımıza çıkmakla beraber orijinal bir kullanıma sahip değildir:

Hayr-hâh-ı fukarâ bende-i hâs-ı Pâşâ
Ya'nî *mehter*başı ol zübde-i yârân nice dūr (c: 1, k., b. 38, s. 154)

1.3.5. Savaşlarda Görülen Saldırı Şekilleri

1.3.5.1. Hücûm

Rûhî Divanı'nda hücûm kelimesi sevgilinin gam ordularının âşığın gönlüne hücum etmesi anlatılırken kullanılır:

Bir gönül eglencesi yâr isterüz girmez ele
Gam *hücûm* itmekte yâr-ı gam-zede eksilmede (c: 1, k., b. 11, s. 150)

Çekme *hücûm*-ı hayl-ı havâdisden ıztırâb
Yüz tut rızâ-yı Hâlîka bir saf-şikenle ol (c: 2, g. 714, b. 3, s. 779)

1.3.5.2. Kavga

Kavga ile ilgili hayaller Rûhî Divanı'nda daha çok sevgili ile ilgili düzenlenen beyitlerde kendisini gösterir. Öncelikle âşık, sevgiliye ulaşma yolunda rakiplerle sürekli kavga hâlinindedir. Sevgilinin mahallesinde âşığın başından kavganın hiç eksik olmamasının nedeni de budur:

Nola dil olmazsa ağyâr-ı bed-ahterden halâs
'Âşık olmaz muttasıl *gavga*-yı dilberden halâs (c: 2, g. 556, b. 1, s. 674)

Rûhî, sevgilinin dudaklarından etkilenmiştir. Bu nedenle sevgilinin sarhoş bir nergise benzeyen gözlerinin Rûhî ile kavga etmesi boşunadır:

Cânımız alan femündür bahsimüz anunladur
Nergis-i mestün bizümle yok yere eyler *siñz* (c: 2, g. 450, b. 2, s. 603)

Rûhî, sevgilinin âşıkları öldürdükçe kaybolduğunu söyler. Bu durumda sevgili, savaş meydanında olmayan, pusudaki savaşçıların gizlendiği gibi gizlenmektedir:

Katl-i ‘uşşâk eyledükçe yâr olur nihân
Olmayan rûz-ı *vegâda* merd-i meydân gizlenür (c. 1, g. 393, b. 3, s. 568)

Şair, rind bir eda ile kaleme aldığı beyitlerinde de kavga kelimesini kullanır. Bu tip beyitlerinde, şairin hikemî bir üslûba sahip olduğu görülür. Söz konusu beyitlerinde kavga kelimesinden maksat, daha çok dünya işleri gibi boş işlerle uğraşmaktır:

‘Âkıl-isen hây u hûyından cihânun fârig ol
Rûhiyâ bir iki günlük ‘ömr için *gavga* nedür (c: 1, g. 283, b. 5, s. 491)

1.3.5.3. Sille

Rûhî Divanı’nda tokat manasıyla kullanılan bu kelime, orijinal bir kullanımla karşımıza çıkmaz:

Kim karşı tursa dâ’iresin bilmeyüp sana
Çok *sille* yer zamâne elinde nite ki def (c:1, k. , b. 8, s. 73)

1.3.5.4. Şebîhûn

Bir savaş taktiği olan şebîhûn, gece baskını manasındadır. Rûhî Divanı’nda şebîhûn, orijinal bir kullanımla karşımıza çıkmaz:

Kasd-ı şebîhûn ile üstine ‘asker çeküp
Bir hareket eylemek istedi şeh virdi cân (c: 1, k., b. 9, s. 97)

1.3.5.5. Yağma

Özellikle baskın, savaş ve kale fetihlerinden sonra karşımıza çıkan bir durum olan yağma, Rûhî Divanı’nda daha çok sevgili ile ilgili olarak kurulan beyitlerde kendisini gösterir. Sevgilinin güzellik unsurları, birer yağmacı olarak kabul edilir. Bu durumda yağma edilen ise şairin gönül ülkesidir. Öyle ki sevgili, her gün yüzlerce gönül mülkünü güzelliği ile yağmalamaktadır:

Gönüller mülkini *yağma* iderse nola ol ‘ârız
Yanında hatt u hâli gibi yağmacı sipehler var (c: 1, g. 264, b. 2, s. 479)

Yaksa yıksa cân u dil mülkini kimden bâkı var
Günde yüz bin böyle mülki gamzesi *târâc* ider (c: 1, g. 206, b. 3, s. 441)

1.3.6. Savaş İle İlgili Diğer Unsurlar

1.3.6.1. Asker

Rûhî, asker kavramını kullanırken kendisinin de bir asker olduğunu göz ardı etmez. Kendisi, öyle bir ordunun mensubudur ki bu ordu, girdiği bütün savaşlardan galip çıkar:

Bu ne zaferdür k'ola böyle kâtâl-i 'azîm
Olmaya bir kimseye 'askerimüzden ziyân (c: 1, k., b. 27, s. 98)

Şair, ordunun zafer kazanmasında asıl nedenin kendilerini yöneten kumandan olduğunu ileri sürer. Bu fırsatla da memduhunu över:

Sen dilâversin dilâverdür anuñçün 'askerün
İ'timâdı sanadur Hâkân-ı 'izzet-güsterün (c: 1, msds, bnd. 5, s. 217)

Şairin, bazı beyitlerinde savaş geleneğinden gelen kabullere telmihte bulunduğu da görülür:

Dil ü cânım n'ola derd ü belâya çıksalar bir bir
Bilürsin pehlevânlar cenge sultânım çıkar bir bir (c. 1, g. 340, b. 1, s. 531)

Rûhî, ordu ya da asker kavramıyla ilişkili olan alay ve bölük kelimelerini de çeşitli vesilelerle şiirlerinde kullanır. Bu tür kullanımlarının orijinal olanları, şairin aşk teması etrafında şekillendirdiği beyitlerinde karşımıza çıkar.

Nice yıllardur ki küy-ı dil-rübâda sâkinüz
Bir *bölük* derd ehliyüz dârü'ş-şifâda sâkinüz (c: 2, g. 471, b. 1, s. 618)

Sürâhî gibi baş kaldırmazuz peymâne-i meyden
Mücerred zevk esîri bir *bölük* ehl-i safâyız biz (c: 2, g. 461, b. 8, s. 611)

Aynı kavramın, hikemî üslûba sahip beyitlerde de orijinal olarak kullanıldığı görülür. Şair, bu tür beyitlerinde kendisi gibi dünyanın küçük nimetleri için uğraşmayanları anka kuşuna benzetir:

Ekl ü şürb için gelüp efgâne kaydın çekmezüz
Bir *bölük* 'ankâyuz âb u dâne kaydın çekmezüz (c: 2, g. 523, b. 1, s. 653)

Şairin, söz sahiplerini de bölük kelimesiyle ifade etmesi ilgi çekicidir:

Fenâ dârına geldük bir *bölük* sâhib-suhanlarla
Alışduk bizden evvel mihnet-i dehri çekenlerle (c: 1, thms, bnd.1, s. 293)

Rûhî, klâsik Türk edebiyatının genel eğilimine uyarak sevgiliyi müsellaah bir asker olarak tasvir ettiği beyitlerinde, sevgilinin güzellik unsurlarıyla beraber işve ve nazımı da birer asker hükmünde telakki eder. Sevgili, tüm ordularını âşığın üzerine sevk etmiş ve âşığın gönül ülkesini feth etmiştir.

Başumda mekân tutdı gelüp hayl-i gam-ı 'aşk
'Asker gibi kim direng idüp bekleye serhad (c: 1, g. 130, b. 2, s. 388)

Rûhî, sevgilinin önünde tüm rütbelerini kaybettiğini söyler. Aşk meydanın at binicisiyken sevgilinin önünde bir piyade olur:

Rûhî süvâr-ı ‘arsa-i ‘aşkuz egerçi biz
Ammâ o şâh-süvârün öninde *piyâdeyüz* (c: 2, g. 500, b. 5, s. 640)

1.3.6.2. Bayrak

Şairin bayrak, ‘alem ve livâ kelimeleriyle karşıladığı bu kavram, orijinal bir kullanımda karşımıza çıkmaz. Bir bağımsızlık, hâkimiyet ve güç sembolü olarak kabul edilir:

Garaz kim evvel ol kaldırdı *bayrak* girdi meydâna
Bozıldı cânibinden ‘askeri erbâb-ı hüsrânun (c: 1, k., b. 22, s. 81)

Rûhî’nin aşk teması ekseninde kurguladığı aşağıdaki beytinde de ağzından çıkan âhların sancak olarak değerlendirildiği görülmektedir:

Figânun kûs-ı harbî leşkerüm gamdur ‘*alem* âhum
Belâ ikliminün sultân-ı ‘âlî-şâniyuz cânâ (c: 1, g. 14, b. 2, s. 311)

1.3.6.3. Düşman

Rûhî Divanı’nda düşman kelimesi, daha çok kumandanların övgüsünde yazılan şiirlerde kendisini gösterir. Rûhî, içinde bulunduğu ordunun kumandanını yetenekleri dolayısıyla över. Düşmanın, bu kumandanın meziyetleri karşısında yapabileceği hiçbir şey yoktur. Sıradan bir kumandan, düşmanlarla böyle savaşamaz. Zaten düşman da kumandanlarının elindeki eziyet kılıcını görerek teslim olmuştur:

Tiğ-ı kahrınla ‘*adû* gördi çıkılmaz başa
Ser-fürû’ kıldı gelip emrüne dîvânunda (c: 2, g. 949, b. 6, s. 932)

Rûhî, bu vesileyle savaş meydanlarında yaptığı kahramanlıkları da övmekten geri kalmaz:

Tirümüzden baş halâs itmez ‘*adû*-yı hîle-sâz
Bir kemândâruz ki zehr-âlûddur peykânımız
Rezm-gehde görünür a ‘*dâ*-yı rübâha peleng
Câ-be-câ dâğ-ı siyehlerle ten-i ‘üryânımız (c: 2, g. 498, b. 2-3, s. 638)

Şair, şiir mesleği içerisinde kendisini çekemeyen rakipleri için de düşman kelimesini kullanır:

Benem ol şâ’ir-i pür-zûr kim tiğ-ı zebânımdan
Sanavber gibi olmuş pâre pâre kalbi a ‘*dânun* (c: 1, k., b. 49, s. 158)

Rûhî, zamanında çok yakın gözüken dostların bile içten içe birbirlerine düşmanlık beslediklerini söyler. Hatta bu tür insanlar arasında tanıdıkları da vardır. İnsanların bir kısmı kendisini el üzerinde tutmakta, bir kısmı ise çekememektedir.

Kimi çekmez bizi halkun kimi el üzre tutar
Dost yanında gülüz çeşm-i ‘*adûya* tikenüz (c: 2, g. 433, b. 2, s. 592)

Dost meclisinde düşmana yer yoktur:

Geçüp bezm-i safâya dimezüz kim gelmesün kimse

Ehibbâ gelsün ammâ zümre-i a'dâya yer yokdur (c: 1, g. 177, b. 3, s. 422)

Aşk teması ekseninde gelişen şiirlerinde Rûhî, düşman olarak kabul ettiği rakiplerle sevgilinin işbirliği yaptığını söyler:

El ele virmiş gelür dildâr ile a'dâ yine

El bir itmîşler bizi öldürmege gûyâ yine (c: 2, g. 937, b. 1, s. 923)

Sevgiliyi âşığa böyle eziyet etmesi için kışkırtan da düşman olarak bilinen rakiptir:

Mûya dönmekle tenüm sanma dönem 'aşkundan

Uyma a'dâ sözine anı hayâl eyleme sen (c: 2, g. 837, b. 3, s. 860)

1.3.6.4. Esir

Esir kavramı, Rûhî Divanı'nda daha çok aşk teması ekseninde gelişen şiirlerde kendisini gösterir. Rûhî, âşık olarak sevgilinin esiridir:

'Aşk esîri bir bölük ehl-i safâyuz sâkiyâ

Mesken-i me'lûfımız sorsan der-i dilberdenüz (c: 2, g. 430, b. 2, s. 590)

Şair, bir diğer beytinde kendisini muhabbet esiri olarak nitelendirir:

Biz bir bölük mahabbet esîri gedâlaruz

Yok kimseye 'adâvetimiz Hak 'alîmdür (c: 1, g. 213, b. 2, s. 445)

Âşık olarak sevgilinin gamının esiri olan Rûhî; sevgilinin yolunun toprağında, sarhoş ve kendinden geçmiş bir hâlde yattığını söyler:

Esîr-i gamun çarha baş eğmeyüp

Yatur hâk-ı râhunda mest ü harâb (c: 1, g. 62, b. 2, s. 345)

Rûhî; rind yaratılışlı bir şair olarak esir kelimesini, rind-zahid çekişmesine yer verdiği beyitlerde de bir anlatım ögesi olarak kullanır. Kadehin esiri olan rinde hareketle bakmamasını, her rindin kendi vadisinde bir Cem olduğunu söyler:

Esîr-i câm olan rinde hakâretle nazar kılma

Ki her rind-i belâ-keş kendi vâdisinde bir Cemdür (c: 1, g. 232, b. 3, s. 458)

Zâhidin riyakârlığı, Rûhî Divanı'nda da anlatım ögesi olarak kullanılır:

Esîr-i dâne-i zerk oldı zâhid-i kallâş

Elinde dâm-ı riyâdur çevirdüğü tesbîh (c: 1, g. 102, b. 4, s. 370)

Rûhî'nin aşağıya örnek olarak aldığımız beytinde ise Kerbelâ Olayı'nı anlatırken esir kavramını, bir anlatım ögesi olarak kullandığı görülmektedir:

Bu mâh ol mâhdur ki Murtazânun nakd-i îmânı

Esîr oldı elinde bir bölük bî-dîn ü îmânun (c: 2, g. 678, b. 3-4, s. 753)

1.3.6.5. Feth

Asker bir şair olarak Rûhî, feth kelimesini öncelikle gerçek anlamında kullanır. Bu kullanımlarda, övgü amacı belirgindir:

Hak bu ki serdârımız mâlik-i ikbâldür
Kande giderse olur *feth* ü zafer hem-‘inân (c: 1, k., b. 35, s. 98)

Rûhî, baharın gelip tabiatın canlanmasını bir şehrin fethedilmesine benzetir:

Ki çemen mülkini *feth* eyledi sultân-ı bahâr
Hep anundur bu mübârek eser-i feyz-i kadem (c: 1, k. b. 5, s. 134)

1.3.6.6. Galip

Rûhî Divanı’nda galip kelimesi, aşk temalı beyitlerde kendisini gösterir:

Şu denlü *gâlib* olmuşdur gönülde derd-i firkat kim
Bugün de çıkmasan lâbüd çıkardı cismden cânım (c: 2, g. 793, b. 3, s. 829)

Çâre yok zevk-i visâle gam-ı firkat *gâlib*
Oldı ol âfete vardukça mahabbet *gâlib* (c. 1, g. 63, b. 1, s. 345)

1.3.6.7. Gulâm

Sözlükte delikanlı, genç, köle gibi anlamlarla karşılanan gulâm (Devellioğlu, 2001: 293), özellikle Selçuklu ordusunda yer alan özel bir askerî bölümün ismidir. Daha önceleri özellikle Abbasî Devleti zamanında görülen bu sistem, Selçuklularda da kullanılmıştır. Sadece Türklerden seçilen bu askerler, efendilerinin verdikleri emri yerine getirmekle yükümlüydüler (İlhan, 1999: 95-96).

Rûhî, eserinde bu kelimeyi sadece esir anlamında kullanır. Övgü mahiyetinde olan bir beytinden başka diğer bir beytinde de esir olan insanların bir gün buldukları bu durumdan kurtularak daha yüksek mevkilere gelebileceklerini söyler:

Gördiler ednâ *gulâm*un vâlî-i zî-şân olur
Cân virür oldu kapunda olmağa herkes gulâm (c: 1, t., b. 13, s. 225)

Gerçi Yûsuf gibi oldu Mısra hâkim lik anun
Nice Yûsuf-çehre oldu âsitânında *gulâm* (c: 1, t., b. 10, s. 231)

1.3.6.8. Gulgule

Gürültü, bağrışma anlamında olan bu kelime (Devellioğlu, 2001: 294), Rûhî Divanı’nda savaş meydanlarıyla ilişkilendirilerek kullanılır:

Bâzû-yı kahrı ana öyle kılıç çaldı kim
Yiri gögi kapladı *gulgule*-i el-âmân (c: 1, k., b. 10, s. 97)

İşidüp *gulgule*-i ‘adlini çarh-ı gaddâr
İdemez kimseye hükm itdüğü yerlerde cefâ (c: 1, t., b. 8, s. 228)

1.3.6.9. Hükümdar

Rûhî, kendisini belâ ülkesinin şanlı hükümdarı olarak nitelendirir. Bu durumda figanı, harp esnasında çalınan kûs; askeri, gam ve bayrağı da âhıdır:

Figânım kûs-ı harbî leşkerüm gamdur 'alem âhum
Belâ ikliminiün *sultân*-ı âli-şânıyuz cânâ (c: 1, g. 14, b. 2, s. 311)

1.3.6.10. Kahraman

Kahraman kavramı, Rûhî Divanı'nda daha çok övgü mahiyeti taşıyan beyitlerde karşımıza çıkar:

Yine ol *kahramân*-ı şîr-himmet girdi meydâna
Ki zîr-i pençesinden şîr iken rûbâh olur a'dâ (c: 1, t., b. 3, s. 238)

Rûhî, sevgilisini kahraman bir kumandana benzetir. Bu noktada, Fars mitolojisinden de yararlanır:

Her çeşm-i nîm-mesti bin cânâ kâ'il olmaz
Bir *Kahramân* bakışlu hûn-rîz efendimüz var (c: 1, g. 329, b. 2, s. 522)

1.3.6.11. Kale

Rûhî Divanı'nda kale kavramı, öncelikle gerçek manasında kullanılır:

Sinân Pâşâ-yı 'âlî-kadr olup serdârımız yer yer
Hücûm itdük Belâver *Kal'*asına gulgule salduk (c: 1, t., b. 1, s. 285)

Bu gibi örneklerin yanı sıra Rûhî Divanı'nda ten de kale olarak hayal edilir:

Dil almış peyk-i müjgânun görüp bu *kal'a*-i tenden
Bu feth-i bâba cânlar bezl idüp kurbânıyuz cânâ (c: 1, g. 14, b. 4, s. 312)

Şair; aşağıya örnek olarak aldığımız aşk teması eksenindeki beytinde, kale kelimesini, sosyal hayattan aldığı malzemeyi zarif bir mecaz yaratırken kullanır. Aşk hâlinin kendisinde oluşturduğu çılgınlık hâli, varlığını kale misali çevirmiştir. Bu durumu yüksek ve korunaklı yerlerde kurulan kalelere benzeten şair, artık kendisini güvende hissettiğini söyler ve bu durumun bu şekilde devam etmesini ister. Şairin bu noktada, özellikle Orta Çağ'da kalelerin yüksek ve korunaklı yerlerde kurulduğu bilgisine telmihte bulunduğu da görülmektedir.

Kal'a oldı çevirüp yanımız seng-i cünûn
Girmişüz hısn-ı hasîne umaruz böyle kala (c: 2, g. 1005, b. 3, s. 969)

1.3.6.12. Mağlûp

Rûhî, bu kavramı aşk ve hikemî bağlamda yazdığı beyitlerinde anlatım ögesi olarak kullanır:

Öz ihtiyârımızla degül âh u nâlemüz
*Maglûb*ıyuz zamânede bir yâr-ı gâlibün (c: 2, g. 680, b. 2, s. 754)

Şöyle *mağlûb*-ı riyâdur ki yanınca gidenün
Halk üşer başına gûya har-ı deccâl yürür (c: 1, g. 164, b. 6, s. 412)

1.3.6.13. Müttefik

Sevgilinin güzellik unsurları, bir araya gelerek müttefik olmuşlar ve Rûhî'ye cephe almışlardır:

Kaşlarunla olalı çeşmün cefâda *müttefik*
Kûşe kûşe hayl-gâh-ı hâbda şeb-gûn olur (c: 1, g. 346, b. 3, s. 536)

1.3.6.14. Peyk

Peyk, Osmanlı saray ve askerî teşkilatı terimlerindenidir. Sözlük anlamı koşucu demek olan peyk, Osmanlılarda haberci-postacı sınıfından olup savaş zamanlarında da orduya katılırlardı (Pakalın, 2004: II/ 774).

Rûhî, aşağıya örnek olarak aldığımız beytinde peykleri, askerî sınıf arasında kabul eder. Âşığı ten kalesinden tutsak alan sevgilinin peyk gibi olan kirpikleri, âşığın bedeninin fethi için gerekli bilgiyi edinmiştir.

Dil almış *peyk*-i müjgânun görüp *kal'a*-i tenden
Bu feth-i bâba cânlar bezl idüp kurbânyuz cânâ (c. 1, g. 14, b. 4, s. 312)

1.3.6.15. Siper

Osmanlı askerlik bilgisi içerisinde farklı anlamlar taşıyam siper terimi, öncelikle okçulukla alakalıdır. Okun, atıldığında kabzayı zedelememesi için sol elin üzerine konulan alete siper denir. Sol ele takılan bu alet, tabla, oluk, eşik ve tokalı koldan oluşur. Ok, siperin üst kısmında bulunan ve boynuzdan yapılan oluğa konulur. Savaş sırasında askerin korunması için toprak kazılarak yapılan korunma yerlerine de siper denir. Yine, savaş sırasında kalelerin üstünde ok ve kurşun atmaya yarayan mazgalların yanında duracak olan askerlerin korunmaları için insan boyunda, aralıklı, uzaktan dış dış görünen duvar parçalarına da siper adı verilir (Pakalın, 2004: III, 235).

Rûhî, eserinde bu kavramı özellikle devrin okçuluk geleneğine ait bilgilerle okunacak şekilde kullanır. Bununla beraber aşk ekseninde gelişen beyitlerinde de yine bu kelimeyi kullandığı görülmektedir:

Def'-i tîr-i gussa-i devrân için şâm-ı şarâb
Bir *siper*dür kim ana âyîne olmuşdur habâb (c. 1, g. 55, b. 1, s. 340)

Kavs-ı kuzah-ı aşkun peykân-ı kazâsından
Cân kurtarayın dîrsün elde *siper*ün yokdur (c: 1, g. 173, b. 3, s. 419)

1.3.6.16. Şehit

Rûhî, eserinde bu kavramı asıl manasında kullanılır:

Ol celilü'l-kadr-zi'n-nûreyn-i sâhib-hilm kim
Geldi dünyâya sa'îd ü gitdi 'ukbâya şehîd (c: 1, tkbnd, bnd.2, s. 67)

Sonuç

İnsanlık tarihinin en eski kültür **öğeleri** arasında yer alan savaşın, edebî metinlerde çeşitli şekillerde kendisine yer bulduğu görülür. Osmanlı gündelik hayatından sıklıkla faydalanan klâsik Türk edebiyatında da şairler, savaş kavramından zaman zaman ilham almışlar, savaş aletlerini şiirlerinde birer anlatım ögesi olarak kullanmışlardır. Bağdatlı Rûhî, asıl mesleği askerlik olan bir şairdir. Bu nedenle Bağdatlı Rûhî Divanı'ndaki Osmanlı savaş kültürüne ait malzeme, ayrı bir öneme sahiptir.

İncelemelerimize göre Bağdatlı Rûhî, eserinde Osmanlı savaş kültürüne ait malzemeyi dört şekilde kullanmaktadır. Bunlardan ilki, savaş meydanlarından doğrudan doğruya ilham alarak yazmış olduğu şiirlerinde kendisini gösterir. Rûhî, savaş meydanlarından ilham alarak yazdığı şiirlerinde, savaştan daha çok kendisinin de içinde bulunduğu bir durum olarak bahseder. Katıldığı savaşlarda gördüğü sahnelerden beslenir. Bu tür şiirlerinde anlattığı sahneleri, kendisinin de bizzat deneyimlemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Savaş meydanlarından ilham alarak yazdığı şiirlerinde, hizmetinde bulunduğu paşaların övgüsünde beyitler söylediği de görülür.

İkinci olarak, Rûhî'nin kendi şairlik gücünü değerlendirdiği beyitlerinde, özellikle savaş aletlerinden yararlanmış olması dikkat çeker. Bu noktada, kendi şairlik gücünü *tîg-i zebân* olarak nitelendirmesi, dikkat çekicidir. Elinde tuttuğu dil kılıcıyla kendisini çekemeyen rakiplerini bertaraf etmektedir.

Üçüncü olarak, Osmanlı savaş kültürüne ait malzemenin klâsik edebiyatımızın klişeleşmiş şahıs kadrosu içerisinde yer alan rind-zahid çekişmesi ekseninde kaleme alınmış beyitlerde de kullanıldığını görürüz.

Son olarak, Bağdatlı Rûhî Divanı'nda Osmanlı savaş kültürüne ait malzemenin, aşk teması ekseninde kurgulanmış beyitlerde karşımıza çıktığını görüyoruz. Bağdatlı Rûhî, bu tür beyitlerinde olabildiğince geleneklidir. Sevgiliyi silâhlarla donatılmış bir asker olarak ele alır. Âşık, bu noktada esirdir. Gönül ülkesi sevgilinin silâhlar donatılmış orduları tarafından fethedilmiştir. Ancak Rûhî, âşığı da silâhlı bir asker olarak ele alır. Bu durumda âşığın savaşı, rakiplerle olur. Rûhî'nin aşk teması ekseninde gelişen beyitlerinde, çoğu kez Osmanlı savaş kültürüne ait malzemeyi, orijinal olarak kullandığı görülmez. Elindeki malzemeyi, geleneğin genel eğilimlerine uygun olarak işlediği görülür. Yine de şairin bu türden beyitlerinin de kendi anlam dünyası içerisinde, ilgi çekici olabildiğini sözlerimize eklemeliyiz.

Asker bir şair olarak Bağdatlı Rûhî, klâsik Türk edebiyatı geleneği içerisinde en hacimli divanlardan bir tanesine sahiptir. Kaleme almış olduğu çok sayıda şiirinde, Osmanlı savaş kültürüne ait malzemenin yararlanmış olması şair, şiirlerinde söz konusu malzemeyi kullanmak hususunda kimi zaman tekrarlara düşmüş olsa da başarılı olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

- Ak, C. (2000). *Bağdatlı Rûhî, hayatı, edebî kişiliği ve divanından seçmeler*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî dîvânı karşılaştırmalı metin*. c: 1-2. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Akün, Ö. F. (1994). *Divan edebiyatı*. Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. c: 9. İstanbul: Diyânet Vakfı Neşriyat.

- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. c: 1. İstanbul: MEB Basımevi.
- Clausewitz, C. V. (1999). *Savaş üzerine*. (Çev.: H. Fahri Çelikel). İstanbul: Özne Yayınları.
- Çetiner, A. (2003). *21. yüzyılda savaş stratejileri*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. 18. b. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doğan, M. N. (2009). *Eski şiirin bahçesinde*. 4. b. İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- Eliade, M. (2007). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi*. c: 2. (Çev.: Ali Berktaş). 2. b. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eralp, T. N. (1993). *Tarih boyunca Türk toplumunda silâh kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda kullanılan silâhlar*. Ankara: AKM Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Orhun abideleri*. 29. b. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Esrâr Dede. (2000). *Tezkire-i şû'arâ-yı mevleviye*. (Haz.: İlhan Genç). Ankara: AKM Yayınları.
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı şiir tarihi*. (Çev.: Ali Çavuşoğlu). c: 1-2 /3-4-5, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göyünç, N. (1999). *Kuruluş devrinde askerî teşkilât ve devşirme düzeni*. Osmanlı. c: 6. (Edt.: Güler Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1995). *XIV-XVII yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilât ve sosyal yapı*. 2. b. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İlhan, S. (1999). *Türk askerî kültürünün gelişmesi 'kutsal ocak'*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- İlin, M.-Segal, E. (2008). *İnsan nasıl insan oldu*. (Çev.: Ahmet Zekerya), 15. b. İstanbul: Say Yayınları.
- İsen, M.-Kılıç F.-Aksoyak İ. H.-Eyduran, A. (2002). *Şair tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kabaklı, A. (2006). *Türk edebiyatı*. c: 2, 13. b. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Kurnaz, C. (1997). *Divan edebiyatı yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özcan, A. (2002). *Osmanlı Devleti'nin askerî yapısı*. Genel Türk Tarihi. c: 6. (Edt: Hasan Celâl Güzel, Ali Birinci). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztoprak, N. (2001). *Rûhî*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öztoprak, N. (2005). *Rûhî'nin şiir anlayışı*. Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi. (12). 101-136
- Öztoprak, N. (2006). *Rûhî'nin şair anlayışı*. Osmanlı Araştırmaları: Mehmed Çavuşoğlu Armağanı. (28 / 4). 93-122.
- Pakalın, M. Z. (2004). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. c: 2-3. İstanbul: MEB Basımevi.
- Pala, İ. (2002). *Şairlerin dilinden*. 3. b. İstanbul: L & M Yayıncılık.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. 15. b. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Turan, O. (2003). *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi-Türk dünya nizamının millî, islamî ve insanî Esasları*. 14. b. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Tzu-Sun. (2000). *Savaş sanatı*. (Çev.: Sibel Özbudun-Zeynep Ataman). 3. b. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Yavuz, K. (1999). *Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları şairlerinden olan Âşık Paşa'da ordu fikri ve alp tipi*. Osmanlı. c: 9. (Edt.: Güler Eren). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yücel, Ü. (1999). *Türk okçuluğu*. Ankara: AKM Yayınları.
- Zuhayli, V. (1996). *İslâm kukukunda savaş*. (Çev.: İsmail Bayer). İstanbul: İhtar Yayıncılık.